

Verslag Rondetafelgesprek

Verslag van het rondetafelgesprek van de vaste kamercommissies voor Justitie en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties over "Echelon" gehouden op maandag 22 januari 2001.

Sprekers

Dhr. Duncan Campbell: onderzoeksjournalist, schrijver van het rapport "Interception Capabilities 2000" voor het Europees parlement

Dr. Cees Wiebes, auteur "Villa Maarheeze"

Dhr. Jean Marc Dinant van de Universiteit van Namen (mede opsteller van het nader activiteitenverslag van het Comité I, waarin onder andere de resultaten van het onderzoek van de Belgische Senaat naar het "Echelon" systeem zijn weergegeven)

Dhr J. van Buren en dhr. W. Wagenaar (Buro Jansen & Jansen/Eurowatch)

Maurice Wesseling (Bits of Freedom)

Kamerleden

Dhr. Van Oven Voorzitter (PVDA)

Dhr. Vos (VVD)

Dhr. Bakker (D66)

Mw. Kant (SP)

Dhr. Wijn (CDA)

Mw. Halsema (Groen Links)

Leden Europees parlement

Dhr. Wiersma (PVDA)

Mw. Buitenweg (Groen Links)

Mw. Plooi (VVD)

Voorzitter opent de vergadering om 10.00. Hij geeft aan verrast te zijn door de "last minute" notitie van de regering waarin het bestaan van "Echelon" toegegeven wordt. Stelt aanwezigen voor en geeft Duncan Campbell het woord.

Dhr. Campbell geeft een uitgebreid verslag van wat "Echelon" naar zijn mening is en refereert hierbij veelvuldig aan hetgeen hij in zijn rapport "Interception Capabilities 2000" heeft geschreven. Dhr. Campbell legt uit dat "Echelon" een subsysteem is van een subsysteem van een wereldwijd spionagenetwerk van Engelstalige landen. "Echelon" is de naam voor het gedeelte van dit systeem dat is belast met de interceptie van satellietverkeer. Dhr. Campbell geeft aan dat er veel ophef is ontstaan over de halve bladzijde die in zijn rapport "Interception Capabilities" heeft gewijd aan economische spionage.

Dhr. Campbell is door het Europees Parlement verzocht een rapport over dit aspect van "Echelon" te schrijven. Dit nieuwe rapport zal hij hedenmiddag (22 januari 2001) aan het Europees parlement presenteren. Na instemming van de aanwezige Europarlementariërs wordt overeengekomen dat ook het Nederlandse Parlement alvast een exemplaar ter inzage krijgt.

De VS ziet volgens Campbell een rechtvaardiging voor economische spionage met het "Echelon"-systeem in het feit dat in het Europa omkoping een grote rol speelt. Dhr. Campbell geeft aan dat voor ongeveer 140 miljard dollar aan orders door middel van economische spionage bij het Amerikaanse bedrijfsleven is terechtgekomen. Ook noemt hij twee projecten uit 1996 (een waterproject in Malawi ter waarde van 130 miljoen dollar en een milieuproject) die door middel van informatie verkregen uit "Echelon" aan de neus van het Nederlandse bedrijfsleven voorbij gingen. Een en ander zou zijn terug te lezen in het nieuwe rapport.

Met betrekking tot Nederland noemt hij het grondstation Zuidkamp (hij bedoelt hiermee n.a.w. Zoutkamp). Er is volgens hem sprake van een beperkte samenwerking (limited collaboration) op het gebied van code-breaking tussen Nederland en de VS. Volgens dhr. Campbell is er geen sprake van "full scale" samenwerking en maakt Nederland dan ook géén deel uit van hetgeen de VS in dit kader doet. (Noot: In de NRC van 22 januari wordt de suggestie gewekt dat Nederland in beperkte mate deel zou nemen aan het internationale spionage-netwerk Echelon. Naar mening van steller heeft de heer Campbell dit niet gezegd.) Dhr. Campbell geeft verder aan dat ook NGO's getargeted worden, met name omdat zij beschikken over een goede informatiepositie (in de regio) en gebruik maken van onbeveiligde verbindingen. Verder laat dhr. Campbell een presentatie zien met veel afbeeldingen van (satelliet)-ontvangststations en stipt hij onder andere onderwerpen aan als; interceptie van zeekabels door de US-Navy, interceptie vanaf VS-ambassades (zogenaamde special collection), de zéér grote capaciteit van de GCHQ-computer.

De leden Bakker en Halsema vragen dhr. Campbell of "Echelon" ook bedoeld is voor bestrijding van terrorisme/georganiseerde criminaliteit. Dhr. Campbell geeft aan dat de diensten daar wel mee bezig zijn (hij noemt de voorbeelden van bestrijding van de ETA en de IRA) maar dat ze daarvoor andere middelen/systemen inzetten.

Leden Bakker en Vos vragen zich af hoe "Echelon" zich verhoudt tot de Europese wetgeving. Lid Vos benadrukt de rol van het Verenigd Koninkrijk (als EU-lid) in het geheel. Dhr. Campbell geeft aan dat i.t.t. de activiteiten van politie (law enforcement) waarbij rechtsbeginselen, zoals aanwezigheid van een vermoeden van schuld, een rol spelen, de activiteiten van een af luistersysteem als "Echelon" buiten de wet vallen. Volgens Campbell is het niet acceptabel dat voor het Verenigd Koninkrijk andere rechtsnormen zouden gelden en noemt de activiteiten dan ook "unlawfull".

Lid Kant vraagt of de Nederlandse regering wist of had moeten weten van Echelon. Dhr. Campbell geeft aan dat de Nederlandse regering de naam "Echelon" misschien niet kende maar in dit kader gehanteerde systematiek wel zou moeten kennen.

Dhr. Dinant citeert met name uit het rapport dat is opgesteld voor de Belgische Senaat. Hij geeft aan dat één van de conclusies van het rapport is dat er een systeem als "Echelon" bestaat. Daarna wijdt dhr. Dinant uit over verschillende onderwerpen als software die bepaalde (onzichtbare) ingebouwde eigenschappen heeft en noemt de voorbeelden van de Real Player, Microsoft, en de NSA-key.

Dhr. Van Buren (Buro Jansen en Jansen) ziet in de notitie van de regering een erkenning van "Echelon" en vraagt aandacht van het parlement voor de toenemende verstrengeling van de I&V diensten en politiediensten waarbij, onder het mom van bestrijding van georganiseerde criminaliteit, I&V- methoden in opsporingsonderzoeken worden gebruikt. Ten aanzien van dit punt twijfelt dhr. Van Buren aan de toetsbaarheid. Dhr. Van Buren noemt hierbij als voorbeeld het afluisteren van een vertrouwelijk gesprek tussen een advocaat en zijn cliënt, vanuit het buitenland door een I&V-dienst waarbij de informatie uiteindelijk via een omweg in het politieonderzoek terecht komt.

Dhr. Van Buren constateert dat niet alleen op operationeel maar ook op beleidsmatig gebied samenwerking tussen I&V diensten en politiediensten bestaat. Hij verwijst naar het OCI-project waarin bedrijfsleven, justitie en I&V-diensten zouden samenwerken.

Voorts pleit dhr. Van Buren voor meer controle van op afspraken die in Europees verband worden gemaakt. Hierbij zouden vertegenwoordigers van I&V-diensten betrokken zijn. Europa beslist en het nationale parlement wordt voor voldongen feiten gesteld. Als voorbeeld noemt de heer Van Buren afspraken omtrent de problematiek van het afluisteren van GSM's met een pre-paid kaart.

Dhr. Wagenaar (eveneens buro Jansen en Jansen) is met name kritisch over de artikelen die toezien op de activiteiten van de MID/AVI in de Wiv. Deze geven volgens hem ruimte voor aansluiting bij "Echelon" dan wel het initiëren van een vergelijkbaar systeem. De juridische restricties in deze artikelen zijn volgens dhr. Wagenaar te gering uit het oogpunt van bescherming van de privacy van de burger. Refererend aan de notitie "Grootschalig afluisteren" merkt dhr. Wagenaar op een tegenspraak te hebben gevonden met het gestelde in het wetsvoorstel Wiv. In deze notitie wordt namelijk aangegeven dat geen informatie aan het Nederlandse bedrijfsleven wordt verstrekt terwijl in het wetsvoorstel de bevoegdheid tot economische spionage is opgenomen.

Lid Van Oven merkt in dit kader op dat de minister van BZK in het parlement heeft aangegeven dat het begrip "vitale economische belangen" geschrapt zal worden uit het wetsvoorstel. Het parlement ziet de nota van wijziging in dit kader alsmede de nota naar aanleiding van het nader verslag tegemoet.

Dhr. Wagenaar geeft verder nog aan dat in tegenstelling tot hetgeen door de Minister van Defensie is gemeld in de notitie "Grootschalig afluisteren" niet voor alle activiteiten een lastgeving vooraf benodigd is. Als voorbeeld noemt dhr. Wagenaar hierbij de search activiteit (art 25a). (Noot: dit is een interpretatie van de notitie en het wetsvoorstel van dhr. Wagenaar). Naar mening van dhr. Wagenaar zijn bovengenoemde activiteiten in strijd met de Grondwet. Indien de interceptie-artikelen worden aangenomen dan wordt volgens dhr. Wagenaar de deur opengezet voor grootschalig ongecontroleerd afluisteren.

Dhr. Wesseling (Bits of Freedom, een organisatie die zich bezighoudt met Privacy, Burgerrechten en Informatietechnologie) geeft aan dat in de notitie "Grootschalig afluisteren" een ander standpunt wordt ingenomen over "Echelon" dan bij de beantwoording van kamervragen in het verleden. Het valt dhr. Wesseling op dat in de notitie alleen verwezen wordt naar open bronnen en grapt dat het toch vreemd is dat onze inlichtingen- en veiligheidsdiensten geen informatie hebben over of onderzoek doen naar de grootschalige spionage die ook in ons land door "Echelon" plaatsvindt. Dhr. Wesseling merkt voorts op dat de Voorzitter van de Commissie voor de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, dhr. Melkert weigert te verschijnen voor het comité dat namens Europese Unie onderzoek doet naar "Echelon" en ziet dit als obstructie van dit onderzoek.

Dhr. Wesseling betreurt het dat de notitie niet dieper ingaat op de mogelijkheden van verbetering van encryptie en stelt dat de I&V-diensten en opsporingsdiensten hier belang bij hebben. Encryptie is weliswaar geen waterdichte oplossing tegen systemen als "Echelon" maar maakt het werk van I&V diensten en opsporingsdiensten een stuk lastiger. Volgens hem wordt daarom de standaard bewust zwak gehouden door de overheid. Dhr. Wesseling is van mening dat het afluisteren moet voldoen aan een aantal vereisten zoals transparantie en proportionaliteit. "Echelon" overtreedt al deze normen.

Tot slot merkt dhr. Wesseling op dat de diensten hun bevoegdheden en budgetten verruimen en noemt onder andere de verhoging van het budget van de MID, de verruiming van de bevoegdheden van de BVD en het project herstructurering tapkamers.

Dhr. Wiebes geeft aan het "Big Brother"-beeld over het grootschalig afluisteren te willen nuanceren en geeft een beschrijving van de toename van de verschillende vormen van telecommunicatie. Dhr. Wiebes schetst achtereenvolgens de groei van de verschillende middelen en methoden, de intelligence overload, de groei van het aantal pc's en gsm's, de toegenomen capaciteit van glasvezelkabels, de toename van het aantal gebelde telefoonminuten, het aantal internetgebruikers, emails en sms-berichten. De telecommunicatie heeft een zodanige omvang aangenomen dat het voor de I&V-diensten feitelijk onmogelijk geworden is om de stortvloed aan materiaal te kunnen verwerken. Dhr. Wiebes vraagt in dit kader af of het grootschalig afluisteren, gelet op bovenstaande ontwikkelingen, een serieuze aantasting/bedreiging van de privacy van de burger betekent.

Lid Kant vraagt waarom dan toch zoveel geld aan het afluisteren wordt besteed. Wiebes geeft aan dat Sigint voor de diensten van belang is omdat het een snelle, veilige (vanaf eigen grondgebied) en betrouwbare methode is.

Lid Bakker geeft aan dat hij graag alle toespraken op schrift wil ontvangen. Ook vraagt hij aan dhr. Dinant hoe het staat met de openheid van andere Europese regeringen. Deze vraag is echter niet beantwoord. Wel geeft dhr. Dinant aan dat de I&V-diensten in België niet op de hoogte waren van het bestaan van "Echelon".

Daarnaast vraagt lid Bakker welke aanwijzingen er zijn voor economische spionage vanuit Nederland. Lid Kant stelt een vergelijkbare vraag over banden in dit kader met het Nederlandse bedrijfsleven. Dhr. Wiebes bevestigt dat hij in zijn boek Villa Maarheeze een aantal voorbeelden heeft genoemd van economische spionage door Nederland maar geeft daarbij aan dat het ging om activiteiten van de BID/IDB in de jaren 70. Dhr. Wiebes geeft aan dat een en ander geplaatst moet worden in het tijdvak en dat er toen veel minder telecommunicatie plaatsvond.

Lid Bakker vraagt verder hoe het verhaal van dhr. Wiebes over de enorme groei van de telecommunicatie en de onmogelijkheid van de I&V-diensten om dit te kunnen verwerken zich verhoudt tot het verhaal van dhr. Campbell over de enorme omvang van door de VS door middel van economische spionage verkregen orders. Dhr. Wiebes antwoordt dat dhr. Campbell niet kan aantonen dat alle de genoemde orders zuiver door middel van "Echelon" zijn verkregen, ook activiteiten van het Amerikaanse Ministerie van Economische Zaken hebben hieraan bijgedragen.

Lid Wijn beschrijft een gevoel van machteloosheid. Hij vraagt zich af of de toename van het telecommunicatieverkeer die dhr. Wiebes beschrijft ook wordt bijgehouden door technische ontwikkelingen op het gebied van interceptie. Dhr. Wiebes geeft later aan dat de selectiemethoden wel verbeterd zullen worden en dat de diensten in de toekomst gericht zullen gaan zoeken.

Lid Kant vraagt naar het huidige juridisch kader ten aanzien van het grootschalig aftappen in Nederland en hoe dit zich verhoudt met het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. Dhr. Van Buren antwoordt dat voor de activiteiten in Nederland geen juridisch basis bestaat maar dat het ook niet expliciet verboden is en dat dit argument door de regering als een rechtvaardiging voor de activiteiten van de diensten wordt gebruikt.

Lid Halsema vraagt zich af of onafhankelijk toezicht op de diensten geen oplossing zou zijn. Dhr. Wagenaar stelt voor om voor alle bijzondere bevoegdheden de rechter een last te laten afgeven. In het wetsvoorstel Wiv is dat thans alleen het geval bij het openen van brieven maar dit zal volgens dhr. Wagenaar spoedig door de regering worden gewijzigd.

Lid Halsema vraagt zich af of er een economische politiek gevoerd moet gaan worden op het gebied van verbetering van encryptie.

VZ tevens lid Van Oven vraagt of de Sigint diensten zelf eigenlijk wel voldoende beveiligd zijn (naar aanleiding van de presentatie van Campbell waarin foto's werden getoond van een inbraak in een afluisterstation). Dhr. Wiebes geeft aan er vanuit te gaan dat deze site's goed worden beveiligd.

Naar aanleiding van het verhaal van dhr. Wiebes over de grote hoeveelheid telecommunicatieverkeer vraagt Voorzitter van Oven zich af of dit misschien kan leiden tot een afname van de kwaliteit en de betrouwbaarheid van de door de diensten vergaarde informatie. Ook vraagt hij of het ontwikkelen van betere selectie methoden misschien een oplossing voor dit kwantitatieve probleem is. Dhr. Wiebes geeft later (zoals eerder genoemd) aan dat de diensten ten gevolge van eerdergenoemde ontwikkelingen waarschijnlijk gericht zullen gaan zoeken.

Dhr. Wesseling vraagt zich af waarom de cijfers over interceptie niet openbaar zijn. Hij zegt dat tegen het vrijgeven van cijfers geen bezwaar kan bestaan omdat het geen inhoudelijke operationele gegevens betreft. De openbaarheid van I&V-diensten is volgens Wesseling in het algemeen te beperkt. Hij verwijst hierbij naar het jaarverslag BVD dat hij in tegenstelling tot het jaarverslag van de Bundes Nachrichtendienst onder de maat vindt.

Voorzitter sluit om 13.15u het rondetafelgesprek af.